

Varsinais-Suomen Kylät ry
Egentliga Finlands Byar rf

Kylä välittää 2009-2012 - Ylimaakunnallinen osa

Kestävä kylä –menetelmän arviointi ja suositukset jatkokehittämiseksi

1. Kestävä kylä –yhteisösuunnittelumenetelmä Suomeen
2. Syntyykö menetelmällä hyviä kyläsuunnitelmia?
3. Toimiiko menetelmä niin kuin sitä markkinoidaan?
4. Kestävä kehitys lopputuloksissa
5. Menetelmä toimii oppaan mukaan
6. Nopeasti valmista yhdessä tulevaisuusillassa
7. Soveltakaa taajamiin, kaupunginosiin tai kyläryppäeseen
8. Soveltakaa rohkeasti
9. Huomioita tiedottamisesta, viestinnästä ja korteista
10. Kyläsuunnitelma taulukoksi, esitteeksi vai miten?
11. Kunta kumppaniksi
12. Kylä tarvitsee osaavaa ohjausta

Suunnittelukortit johdattavat osallistujat katsomaan kyläänsä osana yhteiskunnallisia ja maailmanlaajuisia kysymyksiä sekä kestävää kehitystä.

Kestävä kylä
Kolme pakkaa:
Keltaiset kortit
Siniset kortit
Vihreät kortit

korttipakkoja käytetään eri vaiheissa

Kestävä kylä –opas kyläsuunnittelun ohjaajalle, Kestävä kylä –kortit sekä näitä täydentävää aineistoa löytyy www.kestavakyla.wikispaces.com

Elina Leppänen 12.12.2012
Kanta-Hämeen kyläasiamies
Hämeen Kylät ry /Kylä välittää –hanke

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahaosto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

KOULUTUSKESKUS
SALPAUS

1. Kestävä kylä –yhteisösuunnittelumenetelmä Suomeen

Kestävä kylä – yhteisösuunnittelumenetelmä kehitettiin Suomen oloihin Kylä välittää – hankkeessa. Walesissa käytettävän Sustainable Tool -menetelmän käänsi ja sovelsi Suomeen opinnäytetyönään Siina Hara Hämeen ammattikorkeakoulusta. Kylä välittää –hankkeen kyläasiamiehet ohjasivat työtä, testasivat pelikortteja ja kirjoittivat kyläsuunnitteluprosessin opaskirjan. www.kestavakyla.wikispaces.com sivustolta löytyy Opas kyläsuunnittelun ohjaajalle, pelikortit (myös ruotsiksi) sekä muuta kyläsuunnitteluaineistoa. Pelikortteja painettiin niin että kiinnostuneet ohjaajat ovat saaneet tarvittavan määrän korttisarjoja. Menetelmää markkinoitiin aktiivisesti valtakunnallisesti mm. perehdyttämällä sen käyttöön kyläkehittäjiä valtakunnallisilla kylätoimijoiden neuvottelupäivillä. Työpajaan osallistui kiinnostuneena myös Ruotsin kylätoiminnan toiminnanjohtaja. Kyläsuunnitteluun ja kuntayhteistyön erilaisiin malleihin perehdyttiin ylimaakunnallisessa osassa järjestetyillä Kyläsuunnittelutreffeillä, jotka kiinnostivat valtakunnallisesti laajasti. Menetelmää pilotoitiin Kylä välittää –hankkeen viimeisen vuoden aikana 14 paikallisyhteisössä. Kestävä kylä rekisteröitiin tuotemerkkinä Hämeen Kylät ry:lle, Länsi-Uudenmaan Kylät ry:lle, Päijät-Hämeen kylät ry:lle ja Varsinais-Suomen Kylät ry:lle.

Tämä arviointi on laadittu sisäisenä arviointina Kylä välittää –hankkeen aikana saatujen kokemusten, havaintojen, kyselyjen ja materiaalien pohjalta. Arvioinnin keskeinen osa on kylänsä tulevaisuustyöpajoihin osallistuneiden kyläläisten haastattelut. Haastatteltavien lainauksia on tekstissä *kursiivilla*. Lisäksi on haastateltu menetelmää käyttäneitä kyläkehittäjiä.

2. Syntyykö menetelmällä hyviä kyläsuunnitelmia?

Hyvä kyläsuunnitelma

”Jalat maassa, pää pilvissä, kohti kylän yhteistä visiota”

Pää pilvissä kohti visiota:

Hyvä kyläsuunnitelma katsoo rohkeasti ja tavoitteellisesti tulevaisuuteen. Saadaan selkeä visio kylästä esimerkiksi vuoteen 2020. Sillä on selkeät ja kylännäköiset teemat. Tällainen strateginen työskentely vaatii useimmiten ulkopuolista ohjausta.

Jalat maassa:

Hyvä kyläsuunnitelma on konkreettinen ja toiminnallinen. Siitä löytyy selkeitä toimenpiteitä, mielellään aikataulutusta ja työnjakoa asioiden etenemiseksi. Se voi tuottaa hankkeita, joille haetaan ulkopuolista rahoitusta. Samalla se on realistinen. Ja siinä laitetaan asioita tärkeysjärjestykseen, sillä yhteisön voimat ei riitä liian monen asian toteuttamiseen samanaikaisesti.

Kylän yhteistä:

Hyvä kyläsuunnitelma kertoo kylän tahtotilan. Parhaimmillaan se on koko kylän tekemä suunnitelma. Se tehdään osallistavasti. Kaikille asukkaille annetaan mahdollisuus osallistua. Se kokoaa myös kylän yhdistykset ja toimijat laajasti toteuttamaan asioita, mielellään se verkottuu toisiin kyliin jopa seutukuntaan. Hyvä kyläsuunnitelma kytkeytyy kuntaan, sen strategiaan ja

toimintaan niin että kyläyhteisöt ovat osa elinvoimaista kuntaa. Tämä edellyttää sitouttavaa prosessia: panostamista hyvään tiedottamiseen ja mukaansa tempaaviin menetelmiin.

Hyvä kyläsuunnitelma toimii kylän pitkäntähtäimen suunnitelmana. Sitä käytetään yhdistyksen, parhaimmillaan kylän yhdistyksien toimintasuunnitelmien rinnalla. Sovitaan, kuinka sitä seurataan ja päivitetään. Se on jatkuva prosessi, matka kohti vielä parempaa kylää.

Itse suunnitelma on

- arkinen, tavallinen, kylännäköinen
- napakka, helposti luettava, visuaalisesti selkeä, avautuu ulkopuolisellekin
- helposti päivitettävä
- houkutteleva, kylän ”käyntikortti”

Nämä hyvän kyläsuunnittelun elementit tiivistettiin tähän Kylä välittää –kyläsuunnittelutreffien alustuksista ja ryhmätöistä. Itse asiassa tämä listaus kuvaa erinomaista kyläsuunnitelmaa. Siihen on tiivistetty kyläkehittämisen ammattilaisten ja konkareiden näkemykset. Kylässä ollaan usein tyytyväisiä vähempäänkin.

”... ensiksi oli ajatus, että meillä on kylässä jo kyläsuunnitelma, tarviiko uudestaan... Kun edellinen oli suuritöinen, tästä jäi positiivinen kuva. Pitkä versio on mapissa eikä käytössä niinkään. Niin, pidempi kyläsuunnitelma on hyvä olla olemassa ja tehdä, jos on innokkaita. Mutta tämä on kansanomaisempi ja pystyy näyttämään kelle vaan kyläläiselle, selkeämpi, varmasti toimivampi. Pystyy hyödyntämään tekemisen kannalta paremmin.”

”Mietittiin pitemmällä tähtäimellä miten kylää kehittää. Omissa kokouksissa mietitään aina vaan seuraavaa syksyä tai talvea. Nyt tuli mietittyä suurempia linjoja.”

3. Toimiiko menetelmä niin kuin sitä markkinoidaan?

Kokemukset osoittavat että menetelmä on hyvin osallistava. Se pakottaa kaikki yhteiseen työskentelyyn, mikä voi monelle osallistujalle olla aivan uusi tilanne. Omien toiveiden esille tuominen, yhteinen ideointi ja keskustelu tärkeistä yhteistä asioista sitouttaa osallistujia yhteiseen tulokseen ja toimintaan.

Kestävä kylä -korttien avulla saadaan keskustelu nopeasti suunnattua asiaan. Keltaiset kortit tuovat mukaan arvoja ja teemoja; oma toiminta ja kylä ymmärretään osana isompaa kokonaisuutta. Siniset kortit nostavat keskusteluun ja puntaroitavaksi hyviä esimerkkejä muualta Suomesta. Ohjekirjan mukaan työpajoissa pyritään myös tekemään valintoja, mihin kylässä ensisijaisesti ryhdyttäisiin.

Kestävä kylä -menetelmää markkinoitiin kylille ja kyläkehittäjille seuraavilla ominaisuuksilla.

-pelikortti menetelmä

- innostaa keskusteluun
- tuo mukaan hiljaisetkin
- antaa vaihtoehtoja ja ideoita
- johtaa toimenpiteiden kehittämiseen
- mukaansa tempaava ja aktivoiva
- nopeuttaa työskentelyä
- sopii käytettäväksi osana erilaisia suunnitteluprosesseja
- kestävän kehityksen elementit tunnistetaan

Pitääkö tämä paikkansa?

Puhelinhaastatteluilla tehtiin syväluotaus neljän hämäläisen kylän kokemuksiin Kestävä kylä -menetelmästä. Alvettulassa oli järjestetty kaksi työpajaa opaskirjan mukaisesti. Matkulla oli yksi oma työpaja liittyen Koijärven omaohjelman työpajoihin. Kiipussa ja Vaulammilla kussakin oli yksi tulevaisuusilta, joissa käytettiin vain sinisiä kortteja. Haastattelut toteutettiin noin puoli vuotta kylän tulevaisuustilaisuuksien jälkeen. Kustakin kylästä haastateltiin kahta henkilöä, kyläsuunnitteluprosessin yhteyshenkilöä sekä toista työpajaan osallistunutta. Haastattelijat Pirkko Kaskinen, Liisa Helanto, Tauno Linkoranta ja Heli Laurikainen eivät tunteneet haastateltavia. Kylän tulevaisuus työpajojen vetäjänä toimi Elina Leppänen, Matkulla työpajan vetämiseen osallistui työparina Heli Laurikainen ja Alvettulassa Johanna Henttinen.

Mikä on tärkeää onnistuneessa kylän tulevaisuusillassa/-tilaisuudessa?

Haastateltavat kyläläiset luettelivat seuraavia asioita:

1. Innostava ilmapiiri, vapaamuotoista
2. Ihmisiä mukana laajasti
3. Saadaan tulosta aikaan, asiat kirjattua ylös
4. Eteneminen johdonmukaisesti; ei rönkyile
5. Ideat esiin ja lähtee lentämään
6. Ei vain purnausta
7. Kiinni omasta aktiivisuudesta
8. Asiantunteva ja kannustava vetäjä

Kaikki haastateltavat pitivät kylänsä tulevaisuustilaisuuksia onnistuneina.

” Ryhmätyöskentely oli hyvä, kun sai miettiä mitä tarvitaan, kylän vahvuuksia ... kaikki osallistui.”

Innostaa keskusteluun

Korttien avulla päästään kylän yhteisiin asioihin ja tulevaisuuteen suuntaavaan keskusteluun nopeasti.

"Kortit hyvä keskustelun avaajia; jotain josta päästään alkuun."

"Kortit hyviä, jos ihmiset ei tunne hyvin toisiaan, kiva tapa johdatella."

"Keskustelua syntyi, jokainen löysi jotain, omassa porukassa käytiin vielä läpi".

Tuo hiljaisetkin mukaan

Kaikkien on helppo osallistua. Myös lapsia osallistui vanhempiensa kanssa tilaisuuksiin. Vetäjän on hyvä varata muutamat halvat lukulasit mukaan, sillä korttien tekstikoko osoittautui turhan pieneksi. Tilaisuuden vetäjän on tarvittaessa oltava reipasotteinen ja pystyttävä hienovaraisesti keskeyttämään monisanaiset ja pitkät puheenvuorot. Usein toimii, että asia kirjataan ylös kaikkien näkyviin fläpille.

"Kaikki sai suunvuoron... sellaisetkin sanoivat mielipiteensä, jotka ei muuten olisi tuonut niitä esille."

Antaa vaihtoehtoja ja ideoita

Siniset kortit esittelevät hyviä esimerkkejä muualta. Ne eivät kuitenkaan pois sulje omia ideoita, korttipakassa mukana olevat tyhjät kortit kannustavat omien ideoiden muotoilemiseen. Korttien avulla tieto hyvistä käytännöistä leviää.

"Uusia ideoita, mitä ei muuten tulisi mieleen"

Johtaa toimenpiteiden kehittämiseen

Toimenpiteitä saadaan kirjattua ylös. Yhdessä, kahdessa työpajassa toimenpiteitä ei kuitenkaan saatu vietyä riittävän konkreettiseksi. Niiden täsmentäminen ja jatkotyöstäminen jäi pääosin kyläläisten omalle vastuulle.

"Kyllä, saatiin hyviä ajatuksia ja ideoita. Ei niin konkreettisia kuin mahdollista, aikataulut ja vastuut jäivät puuttumaan."

Yhdessä asioiden miettiminen ja innostuminen johtaa usein myös suoraan toimintaan.

"Tehtiin kyläsuunnitelmataulukon päälle kyläesite Linnaseudun kanssa."

"Ei vielä mutta ollaan laitettu asioita suunnitelmiin mm. infolehti ja ilmoitustaulu. Yhdistysten yhteistyö saattaa tiivistyä kyläsuunnitelmien päivytyksen kautta. Kevyen liikenteen väylä – lausunto kirjoitettiin kunnalle."

"... kylätalon maalämpötarjoukset on pyydetty. Se iso ja keskeinen asia on mennyt eteenpäin."

"Ei oikeestaan vielä tarkemmin. Kesällä oli perustapahtumat, mitään ei saatu buukattua lisää. Paljon tuli ideoita esim. nettisivut tuli yhden kyläläisen vastuulle. Antoi sellaista lisäpotkua, mitä koitetaan ajaa eteenpäin ja osa niistä tarvitsee nettiä avukseen... Yhdistyksissä monesti keskitytään kylätaloon ja sen takia omaan varainhankintaan. Tuli esille että kyläläiset kaipaavat enemmän tapahtumaa ja yhdessä oloa. Lisää yhteisöllisyyttä ja yhteistä oloa."

Mukaansatempaava ja aktivoiva

Esimerkit toisten kylien onnistumisista rohkaisevat tarttumaan asioihin.

”Miksei meidänkin kylällä voisi onnistua korteissa olevat ideat...”

Nopeuttaa työskentelyä

Kylän tulevaisuuden kannalta tärkeät teemat ja asiat saatiin kaikkien haastateltavien mielestä esiin tulevaisuustilaisuudessa /-tilaisuuksissa. Illoissa asiat kirjattiin ylös kaikkien nähtäväksi fläpeille. Ohjaajan on helppo pyytää siirtymään seuraavaan asiaan, kun asia on saatu muistiin.

”Kyllä, tärkeät teemat saatiin hyvin kirjattua.”

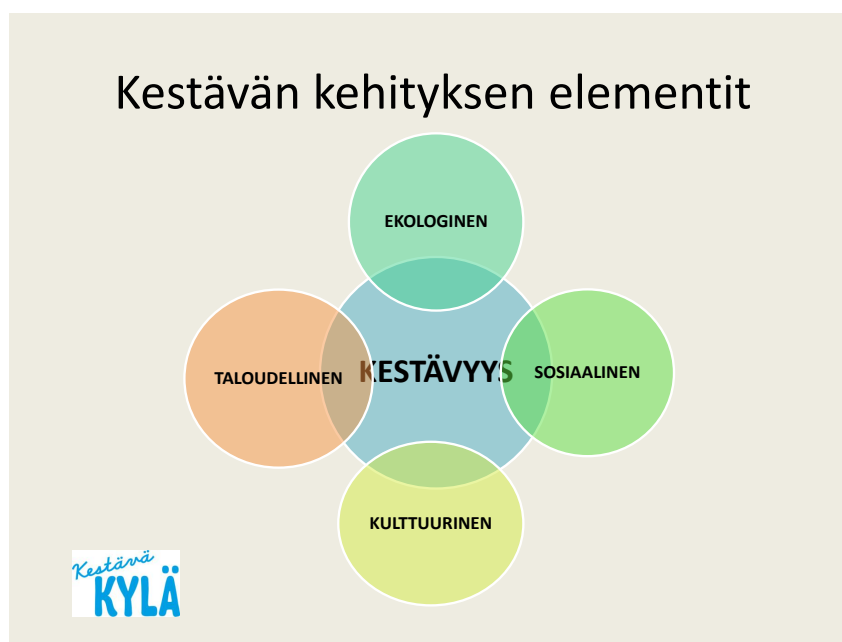
”Kyllä, myös asioita joita on pyöritetty vuosia, mutta myös uusia. On asioita jotka ei tulleet esille, ei ne harmita. Vanhoihin asioihin uusia näkökulmia.”

Kestävän kehityksen elementit tunnistetaan

Menetelmän tavoitteena on auttaa ymmärtämään kestävää kehitystä ja kannustaa miettimään omaa elämäntapaa kestävämmälle pohjalle osana yhteisön toimintaa. Kestävä kehitys ymmärretään meillä usein suppeasti käsittämään lähinnä ekologinen kestävyys. Se saatetaan yhdistää ennakkoluuloisesti viherpiiperrykseen ja luonnonsuojeluaktivisteihin. Tästä syystä tilaisuuksien kutsuissa Kestävä kehitys ei näkynyt. Tilaisuudessa on hyvä käydä läpi kestävä kehityksen neljä osa-aluetta. Kylätoiminta on sosiaalista kestävyyttä parhaimmillaan. Ekologinen kestävyys edistää paikallistaloutta ja kulttuurinen kestävyys rakentuu paikan historian ja perinteiden pohjalta. Näin kuvasi kokemuksiaan tilaisuuden vetäjä: *”Kestävä kylä ... iäkkäämpiä miehiä vähän tökkää... pelko viherpiipertäjistä, mutta kaikkien keke-osien avaaminen toi ymmärräksen.”*

”Tuli ihan hyvin esille, kansanomaisesti esille.”

”Sopivasti. Tärkeää oli kestävä kehityksen kaikkien ulottuvuuksien avaaminen. Hyvä ettei korostettu liikaa kutsuissa.”

4. Kestävä kehitys näkyy lopputuloksissa

Kestävä kylä korteilla on vaikutusta suunnitelmien sisältöön. Kortit nostavat työpajassa keskusteluun kokonaisuuksia, arvoja ja teemoja, jotka muuten eivät nousisi esiin. Tilaisuuksien vetäjät tunnistivat aikaisempiin kokemuksiinsa peilaten, että korteista nousi keskusteluun asioita, joita ei ehkä muuten olisi tullut mm. lähipalvelujen tuottaminen ja järjestäminen, autoilun vähentäminen, turha pakkaaminen, kierrätys, oma raha, aikapankki, lähiruoka, uusiutuva energia jne.

Kanta-Hämeessä valmistuneet kyläsuunnitelmat käytiin läpi peilaten niitä kestävän kehityksen neljään elementtiin. Kaikissa suunnitelmissa näkyivät niin tavoitteissa kuin teemoissa sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys. Mahdoton on sanoa, mikä osuus tästä on Kestävä kylä –korttien ansiota. Ilolla voikin todeta, että kylätoiminta ja kylän kokonaisvaltainen kehittäminen sisältää melko luonnostaan kestävän kehityksen teemat. Kyläsuunnitelmien toimenpiteisiin oli siirtynyt selvästi sinisten korttien esimerkkejä kuten kyläpalvelupäivät, ryhmätekstiviestit, palvelujen ja tavaroiden vaihto ja vuokraus, kimppekyydit, lämpöosuuskunta, kylän kehittämissyhtiö.

Kyläläisten oli kuitenkin vaikea arvioida, vaikuttiko kestävän kehityksen teema ja kortit lopputulokseen? Haastateltavien kyläläisten vastaukset vaihtelivat suuresti. Haastateltavien, kuten myös työpajoihin osallistuneiden kyläläisten, pohjatiedot kestävästä kehityksestä ovat oletettavasti laidasta laitaan. Asioita ei aina osata yhdistää kestävään kehitykseen.

” En tiedä. Samat asiat olisivat tulleet kuitenkin esiin. Ehkä joku idea olisi voinut muutoin jäädä pois. ”

”Kyllä, luonto, vesistö ja vesihuoltoverkoston laajeneminen, kierrätyksen tehostaminen ja lähiruoan saatavuus nousivat vahvasti esiin. ”

”Ei noussut mitenkään. ”

”En muista, logiikka oli, ei mennyt hukkaan”

”Ideologiaa ja ajatuksia taustoista.”

5. Menetelmä toimii oppaan mukaan

Menetelmää käytettiin pääpiirteisesti oppaan mukaisesti kuudessa pilotissa. Niissä järjestettiin kussakin kaksi tulevaisuustilaisuutta, joista ensimmäisessä käytettiin keltaisia kortteja ja toisessa sinisiä kortteja. Kaksi näistä oli useamman kylän yhteissuunnittelua ja yksi kunnan keskustaajaman asukassuunnittelua. Hämeessä kyläsuunnitelmaluonnokset koottiin yhdessä kylän edustajien ja vetäjän kanssa taulukkokyläsuunnitelmaksi, joka jäi kylälle täydennettäväksi.

Urajärvi, Asikkala, Päijät-Häme (päivitys)

Korpilahden Eteläiset kylät, Jyväskylä, Keski-Suomi (8 kylän yhteinen suunnitelma)

Niinilahti, Viitasaari, Keski-Suomi

Sajaniemi – Joentaka, Loppi, Kanta-Häme (2 kylän yhteinen suunnitelma)

Alvettula, Hämeenlinna, Kanta-Häme

Oppaan mukainen eteneminen toimi pääsääntöisesti. Oleellista on että ohjaaja huolehtii aikataulusta, jotta lopussa ehditään tarkastelemaan tulevaisuustyöskentelyn tuloksia, arvioimaan niiden tärkeyttä ja sopia jatkotoimenpiteistä. Opas on saanut kiitosta aloittelevilta kyläkehittäjiltä sekä Sitran Uuraisten maaseutu HUB:issa menetelmien esittelyssä.

Vihreiden korttien käytöstä ei saatu riittäviä kokemuksia; niitä testattiin ainoastaan ensimmäisessä pilotissa Urajärvellä sekä Läyliäisillä. Niiden käyttö ei tuntunut tuovan lisäarvoa kylän yhteisiä teemoja jäsentävään ja toimenpiteitä kokoavaan työskentelyyn. Niiden käyttöä kannattaisi kokeilla hankesuunnittelussa. Ne saattaisivat monipuolistaa ja syventää hankkeiden sisältöä. Tarkemmat huomiot oppaan sisällöstä löytyvät www.kestavakyla.wikispaces.com.

6. Nopeasti valmista yhdessä tulevaisuusillassa

Menetelmää sovellettiin Kanta-Hämeessä kahdeksalla kylällä tiivistäen se yhteen tulevaisuustilaisuuteen. Matkussa järjestettiin päivätilaisuus, jossa käytettiin sekä keltaisia että sinisiä kortteja. Muissa työpajoissa käytettiin pelkästään sinisiä kortteja sekä useimmissa lisäksi kuvakortteja unelma-vaiheessa.

Matku, Forssa, Kanta-Häme (osana Koijärven omaohjelmaa)
Kojo, Forssa, Kanta-Häme (osana Koijärven omaohjelmaa)
Peräjoki - Vuoltu, Forssa, Kanta-Häme (osana Koijärven omaohjelmaa)
Murrunkulma, Jokioinen, Kanta-Häme (uudistaminen)
Vaulammin, Jokioinen, Kanta-Häme (uudistaminen)
Kiipu, Jokioinen, Kanta-Häme (uudistaminen)
Jänhijoki, Jokioinen, Kanta-Häme (uudistaminen)
Läyliäinen, Loppi, Kanta-Häme (aiemmin aloitetun kyläsuunnittelun loppuunsaattaminen)

→Yhden tulevaisuusillan työskentelyä voidaan suositella ainoastaan kylille, joissa toimii kyläyhdistys tai vastaava kehittäjäyhdistys ja jolla on aikaisempaa kokemusta kyläsuunnittelusta. Sekä keltaisten että sinisten korttien käyttö samassa tilaisuudessa on osallistujille turhan raskasta ja saattaa tuntua saman asian jauhamiselta. Jos aikaa on käytettävissä kunnolla ja mahdollisuus pitää kunnon ruokailu- ja ulkoilutauko välissä tilanne on toinen.

Pienet kylät voi olla hyvä kytkeä osaksi useamman kylän yhteistä suunnitelmaa järjestämällä niissä yhden, omat tulevaisuusillat.

www.kestavakyla.wikispaces.com löytyy

esimerkki menetelmän soveltamisesta yhdessä tulevaisuusillassa

7. Soveltakaa taajamiin, kaupunginosiin tai kyläryppäeseen

Kokemukset kaupunginosan ja taajaman ja suunnittelusta osoittivat, että menetelmä on sovellettavissa myös niihin. Tämä vaatii enemmän panostusta ja tilanteen arviointia, sillä

taajamien asukkaille yhteisökehittäminen on uutta eikä kyläyhdistyksen kaltaista kokoavaa toimijaa välttämättä ole.

Hämeen Kylät pilotoi menetelmää Jokioisten kuntataajaman asukkaiden kanssa osana Jokioisten kylien, yhdistysten ja kunnan yhteistyön vahvistamisprosessia, jonka lopputuloksena valmistui Jokioisten pitäjäsunnitelma. Jokioisten taajaman tulevaisuusiltojen pohjalta koottiin Jokioisten taajaman asukassuunnitelma (luonnos). Asukkaat jäivät miettimään taajaman oman kehittämisyhdistyksen perustamista.

Päijät-Hämeen kylät ry testasi Kestävä kylä-kortteja Lahdessa Liipolan asukasyhdistyksen kanssa ja Hämeen Kylät ry on aiemmin vetänyt tulevaisuusillan Forssassa Viksbergin asukasyhdistyksen kanssa. Näiden kokemusten pohjalta opittiin:

→ **Kaksi henkilöä tarvitaan ohjaamaan isompia prosesseja kuten taajaman, kyläryppään tai pitäjän yhteisösuunnittelua onnistuneen lopputuloksen aikaansaamiseksi.** Prosessi on suunniteltava huolellisesti ja vaatii enemmän aikaa koska asia on uutta niin vetäjille kuin paikallisillekin.

→ **Kuntataajamassa on mietittävä, miten sektoritoimijat (sektoriyhdistykset) saadaan innostettua paikkasidonnaiseen yhteisökehittämiseen ja sitoutettua siihen mukaan.** Aktiiviset ihmiset toimivat yhdistyksissä ja seurakunnassa, ovat usein monessa mukana. Jokioisilla järjestetty yhdistystapaaminen ei tuonut asiaan riittävää sitoutumista. Yhdistyskysely antoi hyvää tietoa mutta ei riittävästi aktivoinut, vahvistanut yhteistyötä ja identiteettiä, eikä saattanut toimijoita yhteen. Taajaman tulevaisuusiltoihin osallistujat olivat pääosin tavallisia asukkaita. Yhdistysväki ei ymmärtänyt tulla paikalle.

Seuraavia keinoja kannattaisi kokeilla:

- Vapaamuotoinen, osallistava yhdistystapaaminen
- Yhdistystoimijoiden, hallitusten, porukoiden haastattelut, vierailut keskeisissä yhdistyksissä
- Kitchen table -keskustelut on Alankomaissa onnistunut tapa saada erilaisia ryhmiä ja ihmisiä mukaan.
- Kyläkävely (erityispiirteet ja ongelmakohtat esille)
- Tulevaisuustilaa moniaistisella menetelmällä tullaan pilotoimaan Hämeen Kylät ry:n Aistien – hankkeessa 2013 vuoden aikana.

→ **Taajaman yhteistyöryhmän kokoaminen.** Paikallisen ryhmän tehtävä on linjata asioita ja olla moottoreita että asiat lähtevät toteutumaan.

→ **Kaupunginosassa asukkaiden kiinnostuksen heräämiseen alueensa kehittämiseen ja asukasyhdistyksen väen perehdyttämiseen kannattaa panostaa.** Kaupunginosassa on usein toimijana asukasyhdistys, jolla ei välttämättä ole kokemusta tulevaisuuteen suuntautuvasta asukaskehittämisestä.

→ **Taajamassa ja kaupunginosassa kannattaa suunnata asioihin jotka vahvistavat lähiyhteisöä: kohtaamisia ja yhdessä tekemistä.** Asukkaat nostavat riittävästi esiin liikenteen ja maankäytön epäkohtia, jotka taajaman kaava-alueilla ovat kunnan asioita.

→ **Kylien yhteisiin suunnitelmiin kannattaa kannustaa.** Useat kylät ovat kiinnostuneita kylien yhteistoiminta-alueista: Hämeen Kylien toteuttaman kyläsuunnitelman kehittämiskyselyyn vastanneista yli puolet arvioi että yhteinen kyläsuunnitelma naapurikylän tai kylien kanssa voisi toimia paremmin.

CASE Korpilahden Eteläiset kylät – kahdeksan kylän yhteinen suunnitelma

Haastattelu Seija Lemmetti /Kylä kiinnostaa –hanke Jyväskylän ry

Alueella on kahdeksan erillistä kylää, joita yhdistää koulu ja sen säilyttäminen. Alueella toimii kolme kyläyhdistystä sekä useita muita yhdistyksiä. Kyläsuunnitelmaa ei ole ollut. Prosessi oli aloitettu aikaisemmin. Keski-Suomen Kylät ry:n kyläasiamiehet vetivät kahden henkilön voimin Kestävä kylä –työpajat (2.2. ja 16.2.2012 kyläillat) ja tekivät niistä muistiot. Tämän jälkeen seudullisen kylähankkeen kyläkehittäjän kanssa kylien työryhmä kokosi useammassa tapaamisessa esitemuotoisen keläesitteen ja taustapaperin, jossa enemmän ja perusteellisemmin asiaa. Työryhmän oli avoin ja osallistujat vaihtelivat. Lisäksi materiaalina oli Jyväskylän kaupungin puolelta juuri valmistunut kyläselvitys, jossa maankäyttöasiain ja kulttuurikohteita sekä muutaman vuoden takainen kyläkysely osalle aluetta. Kyläesite julkistettiin ensi kertaa järjestetyssä kylien syystapahtumassa ja se jaettiin joka talouteen. Sovittiin kyläesitteen päivittämisestä vuosittain. Korpilahden eteläisten kylien yhteistyön ytimessä on yhteistyöryhmä, johon kuuluu aktiivisia toimijoita kyläyhdistyksistä ja muista alueen yhdistyksistä. Mukaan kehittämistyöhön kutsutaan avoimesti uusia ihmisiä.

8. Soveltakaa rohkeasti

Länsi-Uudenmaan Kylät ry on esitellyt kortteja menetelmän markkinointi mielessä kyläsuunnitteluun liittyvissä aktivointi- ja koulutustilanteissa. Kortit ovat kiertäneet; joissain tilanteissa muutamat ihmiset ovat valinneet pari korttia ja lukeneet ne ääneen, ihan esimerkin omaisesti.

Keskisuomalainen kyläkehittäjä on omassa työskentelyssään nostanut esiin kortteja, joissa on kiinnostavia esimerkkejä.

Pirkan Kylät ry:n kyläasiamies kävi seuraamassa Hämeen Kylät ry:n vetämää kylän tulevaisuusiltaa ja on käyttänyt menetelmää omalla sovelluksella: kyläkysely ja kylän ideointipäivä, joissa kyläläiset kiertävät neljä teemanurkkausta: yhdessä SWOT, toisessa ”Mikä on kylällä parasta?”, kolmannessa ”Kylä viiden vuoden päästä” ja neljännessä konkreettiset toimenpiteet, joiden mietinnässä käytetään sinisiä kortteja. Kyläasiamies keräsi ideointipäivien tulokset. Kylmäkosken aseman, Lantulan, Mahnalan, Pinsiön ja Kurjenkylän kylät tekivät niistä kyläasiamiehen kanssa kyläesitteet. Tekstit tehtiin pienellä porukalla. Kyliltä löytyi osaamista esitteen taittoon, porukalla kerättiin kuvat. Esitteet ovat selkeät ja vähän julistuksenomaiset; otsikoina ”Lantulan seudun asukkaat ovat sitä mieltä, että täällä on viiden vuoden päästä...” ja ”Olemme päättäneet yhdessä toteuttaa seuraavat asiat: ”. Kylien palaute on ollut hyvää: malli on hyvä ja toimiva, työskentely mukavaa. Kyläsuunnitelma toimii markkinointiesitteenä, kannanottona kuntaa sekä kylän omana työsuunnitelmana. Pirkanmaalla käytetään kortteja myös jatkossa.

<http://www.lantula.fi/> → kyläsuunnitelma

Varsinais-Suomessa keltaisia kortteja käytettiin kahdessa Leader-toimintaryhmässä uuden ohjelmakauden strategian valmistelussa (Ravakka ry, Ykkösakseli ry)

Walesissa PLANED:in työntekijät ovat käyttäneet Kestävä kylä -kortteja vuodesta 2006. Niitä on käytetty erilaisissa prosesseissa: "Visioning", "Future Search" ja "Plugging the Leaks" tai niitä on käytetty itsenäisenä menetelmänä. PLANED:in prosessissa käydään läpi myös eri tavoin muun muassa arjen sujuvuutta, työmatkoja, osaamista, paikallista yrittäjyyttä."Pluggin the Leaks" – menetelmän tavoitteena on vahvistaa paikallistaloutta vähentämällä alueelta ulospäin suuntautuvia rahavirtoja. PLANED:ssa menetelmää kehitetään aktiivisesti ja kokeiluja tehdään yhteisissä projekteissa myös Irlannissa ja Skotlannissa.

→ **Suositus: Markkinointimielessä ei kannata järjestää koepelejä kylällä tai yhteisössä, jolle menetelmän käyttö sopii.** Kortteja kannattaa näyttää, laittaa kiertämään ja pyytää nostamaan esiin kiinnostava kortti. Korttien käyttö kannattaa säästää oikeaan, kunnolla avoimesti kokoon kutsuttuun tulevaisuustilaisuuteen, että korttien uutuusarvo säilyy todelliseen tilanteeseen. Toinen asia on koepelien järjestäminen opetus- ja markkinointimielessä ryhmälle, jonka ei ole tarkoitus tehdä yhteistä suunnitelmaa.

9. Huomioita tiedottamisesta, viestinnästä ja korteista

Monipuoliseen tiedottamiseen kannattaa panostaa joka vaiheessa ja kannustaa myös kyläläisiä tähän.

Etukäteismarkkinoinnissa pidettiin matalaa profiilia kestävän kehityksen ja työpajatyöskentelyn osalta, jottei maininnoilla niistä peloteta ketään pois. Tämä osoittautui hyväksi. Toisaalta esimerkiksi paikallisradiota kiinnosti juuri uusi menetelmä.

Tulevaisuusillan kutsussa on syytä olla yhteystiedot, kehen voi ottaa yhteyttä jos ei pääse paikalle.

"Etukäteen oli tullut ideoita sähköpostiin ja soittelivatkin"

TV-shop -tyylinen video Kestävä kylä –pelikorteista tehtiin kevennykseksi Kylä välittää – loppuseminaariin. Sitä voi tarvittaessa käyttää markkinointimielessä tai kevennyksenä.

Kyläläiset antoivat kaikki hyvää palautetta korttien käytöstä.

Keltaiset kortit olivat muutamille osallistujille vaikeita. Niissä saatettiin takertua negatiiviseen tietoon, eikä nähty siinä teemaa yhteiselle mahdollisuudelle.

"Pelikorteissa oli vähän hankaluutta, ei välttämättä aina sopinut tai löytynyt sopivanlaista vaihtoehtoa, kun osa otti kortit sananmukaisesti, eivätkö osanneet soveltaa omalle kylälle. Meillä on pieni kylä ja esim. kortissa saatettiin puhua vanhusten palveluista... ei niitä ole meidän

kylällä... joten ennemmin pitäisi puhua kerhoista ja kotiringistä. Tämä vaikeutti osan työskentelyä, kun sanamuodot ei sopinut.”

Siniset kortit levittävät hyvien käytäntöjä. Ne tuntuivat parhaiten miellyttävän kyläläisiä. Tulevaisuusilloissa usein samat kortit tarttuvat ihmisten käsiin.

→ **Erityisesti kiinnostavimmista esimerkeistä kannattaisi tehdä lisämateriaalia** esim. lyhyt esite tai nopea videopätkä, joihin voisi myöhemmin palata.

→ **Korttivalikoimaan kannattaisi myös täydentää uusilla ja ajankohtaisilla esimerkeillä**, kuten Mietoisten työtila, Iittalan elämäkaarikahvila, Vuorenkylän tuulipuisto jne.

Vihreiden korttien käytöstä tarvitaan enemmän kokemuksia.

Kuvakorttien käyttö ”Unelmointi”-vaiheessa toimi hyvin kokonaisuudessa.

→ **Kuvakorttien valikoimaa voisi miettiä paremmin tulevaisuusunelmointiin haastavaksi.**

10. Kyläsuunnitelma taulukoksi, esitteeksi vai miten?

Hämeessä kaikkien pilotointiin osallistuneiden kyläsuunnitelmat koottiin nopealla aikataululla yhdessä kylän edustajien ja vetäjän kanssa taulukkomuotoon. Vetäjän toimiessa kirjuriina yhteisessä palaverissa varmistettiin, että asiat eivät jääneet keskusteluasteelle vaan ne kirjattiin kylännäköisiin teemoihin ja toimenpiteiksi.

Taulukkomallinen kyläsuunnitelma ei ole houkuttelevan näköinen kylän markkinointiesite vaan ennemmin yhteenvetotyyppinen työkalupaperi, josta näkee helposti kokonaisuuden. Se sopii kyläsuunnitelmana yhteistyön työkaluksi. Osalle ihmisistä se on helppo hahmottaa ja osa kokee sen hankalaksi. Word-muotoinen taulukko oli hieman vaikea käyttää.

”Hyvä. Taulukko on selkeä ja nopea tehdä ja hahmottaa.”

”Logiikka ei ensin avautunut, jotenkin toinen järjestys voisi olla. esitysmuotona hyvä ja tiivis.”

”EOS, tehdessä selkeä, käytetään työelämässäänkin monessa paikassa. ei kiinni systeemistä vaan miten saadaan porukka aktiiviseksi.”

”Uusi tapa (taulukkomalli) on parempi, koska tätä pystyy seuraamaan ja täyttämään – parempi hyödynnettävyys. Vanha (pidempi kyläsuunnitelma) on hyvä olla pohjalla, koska siinä on enemmän, lähdetään historiasta. Paksu opas, hyvä olla tiedossa yhdistyksen jäsenillä. uusi tapa käytännöllisempi ja hyödynnettävämpi. Sopii avustuksiin liitteeksi hyvin ja kertoo toiminnasta paremmin.”

→ **Esite täydentää mainiosti taulukkomuotoista kyläsuunnitelmaa.** Alvettulan kyläsuunnitelmataulukon jälkeen kyläläiset tekivät suunnitelman kärkiasioden pohjalta kyläesitteen Linnaseudun kylähankkeen avustamana. Tämä täydensi erinomaisesti taulukkoa markkinoimalla kylää houkuttelevasti niin laajemmin kylän omalle väelle kuin ulkopuolisillekin. Nämä löytyvät www.kestavakyla.wikispaces.com

11. Kunta kumppaniksi

Kylän innostaminen kyläsuunnitteluun vie aikaa. Koko kunnan tai alueen yhtäaikainen työskentely motivoi kyliä olemaan mukana kuten myös voi saada kunnan kiinnostumaan asiasta.

Hämeessä lähestymistapa oli kuunnella kylää ja tehdä ehdotuksia, mutta kylän toimijat päättivät haluavatko tai kuinka haluavat pyytää kunnan kyläsuunnitteluprosessiinsa. Jokioinen ja Tammela olivat tässä onnistuneimmat, kyläläisiä ja yhdistyksiä motivoi se, että kunta on asiaan sitoutunut ja kannusti kyliä yhtäaikaiseen kyläsuunnitteluun. Kunnan osallistumisesta kyläsuunnitteluun saatiin ääripäiden kokemuksia.

→**Vetäjän tehtävä on tehdä ehdotuksia kylälle ja tarvittaessa toimia välittäjänä ja aktivoijana myös kuntaan päin.** Luonteva paikka on tiedottaa kylän tulevaisuusillasta hyvissä ajoin etukäteen kunnan johtoryhmälle ja pyytää siihen kunnan puheenvuoroa kyseisen kylän tulevaisuudesta. Vetäjä todennäköisesti saa välitettäväkseen kyläiltaan terveisiä kylää koskevista ajankohtaisista asioista, investoinneista tai rakentamisperiaatteista. Kun kunnan edustaja tulee paikalle, on tärkeää etukäteen huolehtia että hän on tietoinen siitä, että tilaisuus on kyläläisten työpaja eikä kyselytunti kunnan virkamiehelle. Usea kunnanjohtaja tai kaavoittaja on jälkepäin ollut tyytyväinen, kun on malttanut jäädä kuuntelemaan kyläläisten unelmia kylänsä tulevaisuudesta.

→**Kokemusten vaihtoa kunnan kytkemisestä kyläsuunnitteluun tarvitaan.** Asiassa ei olla päästy riittävästi puheista pidemmälle.

- Kunnan kyläohjelma Tammelassa kokoaa kylien yhteisiä tarpeita ja niistä neuvotellaan kunnan kanssa vuosittain valtuustoseminaarissa. Tammelan Kylät ry on toimii kokoavana tahona.
- Jokioisten pitäjäsunnitelmaan tuli kylien ja taajama-alueen suunnitelmista toimenpide-ehdotuksia yhdistysten, seurakunnan, kylien ja kunnan yhteisen prosessin tuloksena.
- Kyläsuunnitteluluonnoksesta järjestetään keskustelutilaisuus, jossa asiantuntijat arvioivat ja antavat palautetta suunnitelmasta (näin toimitaan Frieslandissa)
- Neuvottelut naapurikylien kanssa kyläsuunnitelmaan liittyen (maakuntaliitto vaatii Frieslandissa)

→**Onnistumisen ydin on, että kunnan johto on sitoutunut kylien kehittämiseen.**

Parhaimmillaan kunnan johtoryhmässä on yhteisökehittäjä, joka toimii kylien ja yhdistysten kanssa. (Oene Krist het Bildtin kunnasta Alankomaista)

Etelä-Saksassa ja Itävallassa kyläsuunnitteluprosessiin saatiin pitkäjänteisesti ulkopuolista asiantuntija-apua osavaltiolta. Osallistava kyläsuunnittelu on kunnan vastuulla ja kuntakehittämisen väline (pieni kunta = kylä "Dorf"). Kunnat/ kylät menestyvät, kun niillä on yhdessä asukkaiden, yritysten ja yhdistysten kanssa luotu selkeä visio, johon pyritään määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti. Sieltä löytyy useita esimerkkejä paikallisiin vahvuuksiin,

ympäristöön, uusiutuvaan energiaan liittyvistä vahvoista visioista, paikallisyhteisön sitoutumisesta yhteisten toimenpiteiden toteuttamiseen.

Virossa Pärnun alueella kyläsuunnitelmat ovat tärkeä osa kunnan suunnitelmia. Kylä-kunta vuorovaikutuksessa on aitoa keskustelua ja sitoutumista; kunnan virkamies on mukana kyläkokouksissa ja hankkeissa alusta asti.

→ **Kuntien suhtautumiseen kyläsuunnitelmiin pitää vaikuttaa myös valtakunnantason toiminnan kautta (Kuntaliitto, Suomen Kylätoiminta ry, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä)**

12. Kylä tarvitsee osaavaa ohjausta

Oleellista onnistumisessa on kylän oma aktiivisuus sekä asiantuntijaohjaajan taidot ja usko yhteisökehittämiseen.

→ **Suositus: Kylä käyttää ulkopuolista vetäjää kyläsuunnittelun ohjaamisessa Kestävä kylä -menetelmällä.** Osallistavan tulevaisuustilaisuuden vetäminen korttien avulla vaatii menetelmään perehtymistä. Kyläläisten ajan tuhlaamista olisi kouluttaa heitä tulevaisuustilaisuuksien vetämiseen.

→ **Paikallistoimijat tarvitsevat osaamista siihen, kuinka toteuttavat suunnitelman ja saavat kylänsä porukat sekä kuntansa mukaan yhteiseen toimintaan.**

Haastatellut kyläläiset pitivät kaikki ulkopuolista vetäjää tärkeä.

"Apu oli tarpeen: tulevaisuusillan vetäminen ja asioiden kirjaaminen ylös niin, että sai olla itse mukana täysillä."

"Auttaa kun ulkopuolinen organisoii, ei omin voimin olisi pystytty järjestämään, oma vetäjä ei saa porukkaa innostumaan"

"Oleellinen, että saadaan jotain kasaan."

"Kyläasiamies oli kiitettävästi mukana, auttoi tekemään kutsut. Illan osalta veti ja kokosi ajatuksia meidän kanssa jälkikäteen. Auttoi saattamaan ideat suunnitelmaan, viemään suunnittelun loppuun."

Hämeessä Kestävä kylä –menetelmällä ohjatut kyläsuunnitelmat valmistuivat kylille luonnoksiksi ; kylän vastuulle jäi täydentää sitä, miettiä aikataulua ja työnjakoa kylän eri yhdistysten kesken ja viedä suunnitelma hyväksyttäväksi kyläkokoukseen.

→ **Kylä tarvitsee ohjausta kyläsuunnitteluun, sekä sen toteuttamiseen ja käyttämiseen yhteistyön ja jäsentyneen toiminnan työkaluna.** Ohjaajalta tarvitaan enemmän aikaa kulkea kylän rinnalla pidempään asenteella " Voisimmeko vielä yhdessä tehdä jotain asialle?": avustaa tiedottamisessa ja kylän yhdistysten yhteistyön vahvistamisessa, hankkeistamisessa tai muuten suunnitelman käyttämisessä työkaluna.

” Tarvitaan apua: kyläsuunnitelman loppuasun hionta ja ajatusten toteuttaminen.”

”Voisi olla hyvä, jos saataisiin jatkossa ohjausta väliarviointiin ja päivitykseen.”

”Jos hankkeita tulee, niin hankesuunnitteluun ja rahoituksen hakemiseen.”

Kestävä kylä –kortit, jotka asettavat kylän osaksi laajempaa kokonaisuutta, sekä osallistava työskentely helpottavat ohjaajan roolia. Kyläläisten pelko, että ulkopuoliset vetäjät yrittävät läpi omia kehittämisideoitaan, yleensä hälvenee. Samoin miettein menetelmään tutustumassa ollut kyläkehittäjä: ”Vetäjän rooli on tärkeä : ei saa lähteä tekemään johtopäätöksiä kyläläisten puolesta vaan kuunneltava ryhmää hyvin. Jos vetäjä toimii itse kylällä, se ei välttämättä ole hyvä, saattaa johdatella sisältöä liikaa.”

Toimenpiteistä käytännöllisimpiin, omin voimin toteutettaviin, tartutaan kylissä nopeasti, jopa välittömästi. Kylien tulevaisuusillat ja kyläsuunnitelmat poikivat hankkeita Leader-ryhmille, lähinnä perinteisiä investointihankkeita. Haastavimmat kehittämistavoitteet esim. kyläpalveluihin liittyvät ideat vaatisivat ohjausta, rohkaisua ja verkottamista sekä yrityspuolen osaamista. Myös kestävän kehityksen haasteisiin vastaaminen paikallisesti edellyttää paljon osaamista ja verkostoja, kunnan sitoutumista. Ulkomaan opintomatkoilla nähtiin, että niihin on mahdollista tarttua paikallisesti.

→Tarvitaan resursseja myös yhteisöjen palveluohjaukseen, jotta haastavimpia kehittämisideoita saadaan toteutukseen. Pitäisi kehittää myös verkostomaista työskentelyä, jossa neuvontaorganisaatioiden yritysneuvojat jakautuvat myös paikallisyhteisöjen pariin.

Jos kylän matka on alussa, on lähdettävä varovasti liikkeelle, eikä tuoda liian suuria asioita heti alkuun.

Kylän toimintaa vahvistaa tietoisuus siitä, että pysyvää asiantuntijatukea on saatavilla esimerkiksi maakunnan kyläyhdistykseltä, eikä vain hetkellisesti hankkeen ajan. Siksi pitäisi paneutua kysymykseen, miten tällaisten prosessien ohjaamisesta kehitetään palvelu ja kuka palvelusta tulevaisuudessa on valmis maksamaan.

Kestävä kylä –menetelmä leviää. Eri puolin Suomea maakunnallisten kyläyhdistysten suunnitelmassa on ottaa käyttöön Kestävä kylä-menetelmä, tällaista viestiä on tullut Keski-Suomesta, Satakunnasta, Pohjois-Karjalasta ja Etelä-Savosta, neljän Kylä välittää –maakunnan ulkopuolelta.

→Maakunnalliset kyläyhdistykset sekä hankkeiden ja kuntien kyläkehittäjät tarvitsevat ohjaamiseen toimintamalleja ja työkaluja. Osaamista ja työkalua on monilla, työkalusalkkujen jakamiseen tarvitaan kaikkia. **Yhdessä pitää sopia, mistä tulee kyläsuunnittelun ohjaamisen alusta.** Onko se Kylä välittää –hankkeen perustama alusta www.kestavakyla.wikispaces.com vai päädytäänkö toiseen ratkaisuun.

→Ohjaajat tarvitsevat koulutusta työkalujen käyttöön ja vertaistukea. Lähteekö tätä järjestämään Suomen Kylätoiminta ry, Maaseutuverkostoyksikkö, Sivistysliitot vai kyläkehittäjien vertaisverkosto itseohjautuvasti ja sattumanvaraisesti?

Kyläläiset suosittelee

"Suosittelen toisillekin kylille. Systeemi on looginen ja hyvä, saa esille sellaisia asioita mitä ei tavallisessa kokouksessa tule."

"Kyllä, ihan ehdottomasti suosittelen. Kyllä aina jotain poikii. Kunhan saadaan väkeä paikalle ja keskustelua sitten kyllä syntyy."

JA JUHLAT LOPUKSI!